

Olga Zajkowska

Katedra Ekonometrii i Statystyki

Wydział Zastosowań Informatyki i Matematyki

Charakterystyka kobiet nieaktywnych zawodowo w wieku okołoemerytalnym mieszkających na wsi

Wstęp

W ciągu najbliższych 10 lat polskie społeczeństwo stanie przed niezwykle istotnymi wyzwaniami demograficznymi. Prognozy demograficzne przewidują, że po roku 2020 znacznie zwiększy się w populacji udział osób po 60. roku życia. Taka zmiana struktury demograficznej stanowi potencjalne zagrożenie zarówno dla polskiego rynku pracy w postaci niewystarczającej podaży pracy, jak i dla systemów zabezpieczenia społecznego [Kotowska 2009]. Wobec powyższego argumentu zasadna wydaje się być dyskusja nad koniecznością zarówno zwiększania aktywności zawodowej, jak i opóźniania związanej z emeryturą dezaktywizacji osób aktywnych zawodowo. Kobiety w związku ze swoją stosunkowo niską aktywnością zawodową oraz dłuższym w porównaniu z mężczyznami oczekiwanym trwaniem życia oraz wcześniejszym ustawowym wiekiem przechodzenia na emeryturę wydają się być grupą o dużym potencjale wzrostu aktywności. W literaturze przedmiotu dotyczącej polskiego rynku pracy wiele uwagi poświęcono zagadnieniu aktywności zawodowej kobiet [Kotowska, Wóycicka 2008; Boni 2009], jednak specyfika sytuacji kobiet wiejskich w tym kontekście jest obszarem rzadko podejmowanym w badaniach. Celem niniejszej pracy jest próba opisu najważniejszych cech charakteryzujących kobiety nieaktywne zawodowo mieszkające na wsi na tle całej populacji kobiet w wieku okołoemerytalnym oraz weryfikacja wpływu zamieszkania na wsi na decyzje o dezaktywizacji zawodowej.

Aktywność zawodowa kobiet w wieku około emerytalnym – aspekty teoretyczne

Polski rynek pracy nie generuje bodźców wspierających późniejsze wygaszanie aktywności zawodowej kobiet. Wobec o wiele wyższego niż w przypadku

osób młodych zagrożenia długotrwałym bezrobociem, decyzja o wcześniejszym opuszczeniu rynku pracy wydaje się być decyzją racjonalną, ograniczającą ryzyko obniżenia dochodów. Likwiduje ona także presję na stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych.

Sytuacja kobiet wiejskich jest szczególnie trudna. Częściej niż w przypadku kobiet w miastach przeszkodą ich aktywności zawodowej staje się brak infrastruktury społecznej, a w szczególności brak usług opiekuńczych zarówno w zakresie opieki nad dziećmi (brak żłobków, przedszkoli, świetlic), jak i osobami starszymi. Usługi te, o ile są dostępne, niejednokrotnie przekraczają możliwości finansowe gospodarstw domowych, zwłaszcza wiejskich. Często też nie są one dostosowane przez świadczące je instytucje do potrzeb potencjalnych usługobiorców [Wóycicka 2007], przy czym dotyczy to zarówno instytucji państwowych, jak i prywatnych [Ustawa]. Nie jest to jedynie problem młodych kobiet, ale także tych po 50. roku życia, wygaszających przedwcześnie swoją aktywność zawodową, aby wesprzeć w obowiązkach opiekuńczych kobiety z ich rodzin dopiero wchodzące na rynek pracy (córki, synowie) [Kotowska, Wóycicka 2008].

Kobiety mieszkające na wsi częściej żyją w rodzinach funkcjonujących według tradycyjnego jej modelu, obarczającego kobietę niemal wszystkimi obowiązkami domowymi [Lisowska, Sawicka 2009]. Stąd też konflikt między domem a pracą jest szczególnie silny i zmusza kobiety do dokonania dychotomicznego wyboru [Kotowska 2009]

Kobiety mieszkające na wsi zagrożone są długotrwałym bezrobociem oraz opuszczaniem rynku pracy ze względu na zniechęcenie spowodowane znacznymi trudnościami lub wręcz niemożnością znalezienia pracy. Interesującym zjawiskiem obserwowanym przez badaczy polskiego rynku pracy jest znacząco niższe bezrobocie na wsi wśród kobiet związanych z użytkowaniem gospodarstwa domowego niż wśród kobiet podejmujących inną działalność [Kobiety i... GUS].

Metodologia i wyniki

Poniższa analiza wykonana została w oparciu o wyniki badania ankietowego „Diagnoza Społeczna 2009”¹. Reprezentatywną próbę badawczą stanowią kobiety w wieku 50–67 lat zdefiniowane na potrzeby niniejszej analizy jako osoby w wieku okołoemerytalnym. Uzasadnienie tak wyodrębnionej próby jest następujące:

- Kobiety po 50. roku życia są szczególnie narażone są na (wcześniejszą) dezaktywizację zawodową.

¹ Rada Monitoringu Społecznego (2009). Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych www.diagnoza.com.

- W związku z planowanymi reformami KRUSu wydłużenia wieku emerytalnego oraz jego zrównania dla kobiet i mężczyzn celowe jest włączenie do próby kobiet do 67. roku życia.

Próba liczy $n = 4906$ jednostek.

Spośród przebadanych $n = 4906$ kobiet 1815 (37%) z nich mieszka na wsi. Określenie miejsca zamieszkania określone było na podstawie miejsca przeprowadzenia wywiadu². Mieszkancki wsi są zatem grupą stosunkowo liczną wśród kobiet w wieku okołoemerytalnym. Rozkład populacji kobiet w wieku 50–67 lat został przedstawiony w tabeli 1.

Tabela 1

Liczebność populacji kobiet w wieku 50–67 lat według klasy miejscowości

Klasa miejscowości	Liczebność kobiet w wieku 50–67 lat
Miasta o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	454
Miasta o liczbie mieszkańców 200–500 tys.	537
Miasta o liczbie mieszkańców 100–200 tys	359
Miasta o liczbie mieszkańców 20–100 tys.	993
Miasta o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	748
Wieś	1815

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych „Diagnozy Społecznej 2009”.

Zadeklarowane przez respondentki statusy społeczno-zawodowe zostały przedstawione w tabeli 2. Na podstawie udzielonych odpowiedzi można zauważyć, iż kobiety w wieku 50–67 lat mieszkające na wsi na tle całej populacji kobiet w wieku 50–67 lat znacznie rzadziej pracują w sektorze publicznym, co może świadczyć o braku publicznych zakładów pracy zlokalizowanych na wsiach. Rzadziej też są emerytkami. Znacznie częściej natomiast pobierają świadczenia rentowe, co może być sygnałem gorszego stanu zdrowia kobiet mieszkających na wsi. Częściej też są one bierne zawodowo z przyczyn innych niż emerytalno-rentowych, a więc takich jak prowadzenie gospodarstwa domowego czy opieka nad osobami starszymi. Ponadto, należy zwrócić uwagę, iż zaledwie 7,76% respondentek mieszkających na wsi zawodowo zajmuje się rolnictwem.

Na podstawie powyższych danych można przyjąć, iż aktywność zawodowa kobiet w wieku 50–67 lat w całej populacji wynosi 31,02%, natomiast wśród kobiet mieszkających na wsi współczynnik aktywności zawodowej wynosi zaledwie 27,27%. Za kobiety aktywne zawodowo uznane zostały osoby deklarujące wykonywanie pracy zarobkowej najemnej lub na własny rachunek, pracę w go-

² Rada Monitoringu Społecznego (2009). Diagnoza społeczna, kwestionariusz 2009.

Tabela 2
Status społeczno-zawodowy respondentek

Status społeczno-zawodowy zadeklarowany przez respondentki	Liczebność w całej populacji	Udział w całej populacji [%]	Liczebność wśród kobiet mieszkających na wsi	Udział wśród kobiet mieszkających na wsi [%]
Pracownicy sektora publicznego	600	12,33	137	7,6
Pracownicy sektora prywatnego	428	8,80	96	5,32
Prywatni przedsiębiorcy	94	1,93	22	1,22
Rolnicy	149	3,06	140	7,76
Bezrobotni	251	5,16	100	5,55
Renciści	621	12,76	289	16,03
Emeryci	2161	44,41	743	41,21
Inni bierni zawodowo	562	11,55	275	15,25
Suma	4866	100,00	1803	100,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych „Diagnozy Społecznej 2009”.

spodarstwie rolnym oraz aktywne poszukiwanie pracy (bezrobocie). Za osoby nieaktywne zawodowo uznano osoby deklarujące pobieranie świadczeń rentowych lub emerytalnych oraz bierne zawodowo z innych powodów (niepracujące, nieposzukujące aktywnie pracy).

Wśród wskazywanych przez respondentki przyczyn ich nieaktywności zawodowej Polki w wieku 50–67 lat najczęściej wymieniają zniechęcenie poszukiwaniem pracy, a zatem przekonanie o niemożliwości jej znalezienia – 63,25%. W dalszej kolejności wymieniają nieodpowiedni (zbyt zaawansowany) wiek – 18,36% oraz konieczność opieki nad dziećmi (wnukami) – 6,98%.

Kobiety w wieku 50–67 lat mieszkające na wsi pod względem głównych przyczyn nieaktywności zawodowej nie różnią się od całej populacji kobiet w tym wieku. Również za główne przyczyny swojej nieaktywności uznają: zniechęcenie (56,70%), wiek (21,25%) oraz opiekę nad dziećmi lub wnukami (8,66%). Częściej natomiast ich decyzje o nieaktywności zawodowej powodowane są obowiązkami opiekuńczymi nad osobami starszymi lub niepełnosprawnymi, stanem zdrowia oraz otrzymywaniem świadczeń, które w przypadku podjęcia pracy zostałyby utracone. Szczegółowe wyniki odpowiedzi przedstawione zostały w tabeli 3.

Metodą pozwalającą na zbadanie wpływu zamieszkania na wsi przez badane kobiety jest metoda difference in difference [Wooldridge 2007]. W celu jej za-

Tabela 3

Przyczyny nieaktywności zawodowej kobiet w wieku 50–67 lat

Czynniki wymieniane jako przyczyny nieposzukiwania pracy przez kobiety w wieku 50–67 lat	Liczebność w całej populacji kobiet w wieku 50–67 lat	Liczebność w populacji kobiet w wieku 50–67 lat mieszkających na wsi	Udział kobiet wiejskich w danej kategorii [%]
Zajmuje się domem	3	1	33,33
Ze względu na opiekę nad dziećmi	206	97	47,09
Ze względu na opiekę nad niepełnosprawnym	12	7	58,33
Ze względu na stan zdrowia	54	29	53,70
Ze względu na nieodpowiedni wiek	542	238	43,91
Ze względu na brak kwalifikacji	112	47	41,96
Jest na emeryturze	8	7	87,50
Jest przekonana, że nie znajdzie pracy	1867	635	34,01
Nie chce utracić prawa do otrzymywania świadczeń	71	32	45,07
Nie ma ochoty pracować	47	21	44,68
Inne powody	30	6	20,00
Suma	2952	1120	37,94

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych „Diagnozy Społecznej 2009”.

stosowania wykorzystane zostało także badanie ankietowe „Diagnoza Społeczna 2007”³. Próba wykorzystywana we wcześniejszych analizach została ograniczona do $n = 1561$ respondentek, które wzięły udział zarówno w badaniu w roku 2007, jak i 2009. Cechą różnicującą próbę na podpróby był fakt zamieszkania na wsi. Wyniki estymacji zostały przedstawione w tabeli 4. Na ich podstawie można wnioskować, iż ani efekt czasowy (wynikający z dynamiki zjawisk ekonomicznych), ani efekt powodowany cechą wyróżniającą, jak również oba te efekty łącznie nie różnicują próby w sposób istotny statystycznie.

Wobec powyższych wyników zasadną wydaje się analiza wpływu wyżej opisanych efektów w podpróbie o zwiększonym prawdopodobieństwie podejmowania przez respondentki decyzji o przejściu na wcześniejszą emeryturę, a zatem wśród respondentek w wieku 55–60 lat. Wyniki estymacji zostały przedstawione w tabeli 5. Na ich podstawie uprawnione jest wyciągnięcie wniosków analogicznych do szerszej próby (respondentek w wieku 50–67 lat) o statystycznej nieistotności analizowanych efektów.

3 Rada Monitoringu Społecznego (2007). Diagnoza społeczna, kwestionariusz 2007.

Tabela 4

Wyniki estymacji wpływu zamieszkania na wsi na decyzje emerytalne w grupie wiekowej 50–67 lat metodą difference in difference (n = 1561)

Zmienne wynikowe	Moment bazowy (poprzedzający)			Moment następujący			DIFF-IN- -DIFF
	Kobiety mieszkające w mieście	Kobiety mieszkają- ce na wsi	Diff(BL)	Kobiety mieszkające w mieście	Kobiety mieszkające na wsi	Diff(FU)	
Aktywne	85,000	120,102	35,102	84,958	120,042	35,085	-0,017
Odchylenie standardowe.	21,957	27,342	35,068	21,946	27,329	35,050	0,017
Statystyka testowa t	3,870	86,280	1,000	85,000	120,060	35,100	-1,000
P > t	0,000	0,000	0,317	0,000	0,000	0,317	0,317

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych „Diagnozy Społecznej 2007” oraz „Diagnozy Społecznej 2009”.

Tabela 5

Wyniki estymacji wpływu zamieszkania na wsi na decyzje emerytalne w grupie wiekowej 55–60 lat metodą difference in difference (n = 577)

Zmienne wynikowe	Moment bazowy (poprzedzający)			Moment następujący			DIFF-IN- -DIFF
	Kobiety mieszkające w mieście	Kobiety mieszkają- ce na wsi	Diff(BL)	Kobiety mieszkające w mieście	Kobiety mieszkające na wsi	Diff(FU)	
Aktywne	175,581	189,345	13,764	175,494	189,251	13,757	-0,007
Odchylenie standardowe	35,366	42,058	54,952	35,349	42,037	54,924	0,027
Statystyka testowa t	4,960	175,910	0,250	175,580	189,260	13,760	-0,250
P > t	0,000	0,000	0,802	0,000	0,000	0,802	0,802

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych „Diagnozy Społecznej 2007” oraz „Diagnozy Społecznej 2009”.

Tabela 6

Subiektywne postrzeganie przemian po roku 1989

Kiedy żyło się Pani łatwiej – przed 1989 rokiem czy obecnie?	Liczebność w całej populacji	Udział w całej populacji [%]	Liczebność wśród kobiet mieszkają- cych na wsi	Udział wśród kobiet mieszkają- cych na wsi [%]
Łatwiej żyło mi się przed rokiem 1989	2271	49,38	892	52,47
Obecnie żyje mi się łatwiej	1175	25,55	371	21,82
Trudno powiedzieć	1153	25,07	437	25,71

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Diagnozy Społecznej 2009”.

Interesująca w kontekście omawianego zagadnienia może być odpowiedź respondentek na pytanie, czy żyło im się łatwiej przed rokiem 1989. Istotne jest tu, aby zwrócić uwagę na fakt, iż respondentki w wybranej podpróbie po raz pierwszy podejmowały decyzję o wejściu na rynek pracy przed transformacją ustrojową. Na poprawę sytuacji wskazuje zaledwie co czwarta respondentka (25,55%), a wśród kobiet mieszkających na wsi zaledwie co piąta (21,82%). Szczegółowe odpowiedzi zostały przedstawione w tabeli 4.

Wnioski

Podsumowując, kobiety w wieku okołoemerytalnym 50–67 lat podejmowały decyzję o wejściu na rynek pracy przed 1989 rokiem. Obecnie te mieszkające na wsi stosunkowo rzadko zajmują się rolnictwem w ramach pracy zawodowej, a ich miejsce zamieszkania nie różnicuje ich skłonności do dezaktywizacji w porównaniu z kobietami mieszkającymi w miastach. Niska też jest ich aktywność zawodowa. Spowodowana jest ona przede wszystkim zniechęceniem i brakiem perspektyw na znalezienie pracy, ale także obowiązkami opiekuńczymi, stanem zdrowia oraz otrzymywanymi świadczeniami zniechęcającymi do wykonywania pracy zarobkowej.

Dwie ostatnie z wymienionych przyczyn wymagają dalszych, bardziej szczegółowych badań. Trudno bowiem jednoznacznie określić, w jakim stopniu świadczenia otrzymywane przez kobiety w wieku okołoemerytalnym na terenach wiejskich są faktycznie bodźcem zniechęcającym do partycypacji w rynku pracy, a na ile ukrywają one rzeczywistą liczbę kobiet przekonanych o niemożliwości znalezienia pracy lub nieaktywnych ze względu na stan zdrowia. Aspekty zdrowotne również wymagają dokładniejszej uwagi, ponieważ przy pominięciu tego aspektu zagadnienia aktywności zawodowej kobiet niemożliwe jest skonstruowanie efektywnej polityki aktywizującej kobiety w wieku okołoemerytalnym. Szczególnie ważne jest to wśród kobiet pracujących w rolnictwie, które z jednej strony pracują fizycznie, a z drugiej ze względu na specyfikę wykonywanej pracy oraz miejsce zamieszkania mają ograniczone możliwości zmiany zawodu.

Literatura

- KOTOWSKA I.E. 2009: *Zmiany modelu rodziny a zmiany aktywności zawodowej kobiet w Europie*. [w:] Strukturalne i kulturowe uwarunkowania aktywności zawodowej kobiet w Polsce. Warszawa.
- KOTOWSKA I.E., WÓYCICKA I., (red.). 2008: *Sprawowanie opieki oraz inne uwarunkowania podnoszenia aktywności zawodowej osób w starszym wieku produkcyjnym. Raport z badań*. Departament Analiz Ekonomicznych i Prognoz, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.

- BONI M. (red.) 2009: *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- WÓYCICKA I. (red.) 2007: *Model opieki w Polsce. Aktywność zawodowa i edukacyjna, obowiązki rodzinne w Polsce w świetle badań empirycznych*. Warszawa.
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz.U. z dnia 14 października 1991 r. z późniejszymi zmianami).
- LISOWSKA E., SAWICKA, J. 2009: *Kobiety i gospodarka. RAPORT Kobiety dla Polski. Polska dla kobiet. 20 lat transformacji 1989–2009*. Fundacja Feminoteka, Warszawa.
- KOTOWSKA I. 2009: *Strukturalne i kulturowe uwarunkowania aktywności zawodowej kobiet w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*. Zakład Wydawnictw Statystycznych, GUS, Warszawa. 2008.
- WOOLDRIDGE J. 2007: *What's New in Econometrics? Lecture 10 Difference-in-Differences Estimation*. NBER Summer Institute.
- Rada Monitoringu Społecznego (2007). *Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych* <http://www.diagnoza.com>.
- Rada Monitoringu Społecznego (2009). *Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych* <http://www.diagnoza.com>.

Survey of outside the labor force women aged 50–67 years inhabiting rural areas

Abstract

The paper describes problems of low labor supply among women ages 50–67 years inhabiting rural areas. On the basis of “Social Diagnosis” Survey 2009 several reasons of women’s early labor market quitting are reported by women. Main of them are: inability of finding a job for a long time, caring responsibilities, poor health and received social benefits (including pensions).